

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2012/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Pieter Bruegel, *Jagers in de sneeuw*, 1565, 117 x 162 cm, olieverf op paneel, Kunsthistorisches Museum, Wenen.

H HET OOG VAN DE DICHTER

“TERUGKEER VAN DE JAGER” VAN ANNA ENQUIST

De middag was een lichtgeworden paradijs. Het hoge sneeuwland nam hem op. Er was geen tijd, geen honger en het dal waar zijn moe huis moest staan bestond niet meer. Geen schuld, geen spijt.

Wanneer de zon hem onverbiddelijk verlaat hervindt de jager zich verstijfd en kwaad. Als voor een kind wordt hem de tijd tot plaats, tot afstand die hij wegtrapt. Om zijn schouders vlijt zich zwaar

als de ontkende jaren, het gedode dier. Wurgend. Zo opent zich het asgrauw dal waar mensen die hij kent zwoegen met vuur en hout. Hij hoort het stil gekras van schaatsen op de vijver. Haat

het huis waarin hij woont en veilig is. Vernederd buigt hij voor seizoen en uur. De jager smijt de schatten die hij meebracht in de gore sneeuw: een zak vol dood, bevroren bloed, koud vuur.

Uit: *Soldatenliederen*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1991

Jagers in de sneeuw, een van de topstukken uit het Kunsthistorisches Museum in Wenen, maakt deel uit van een serie schilderijen die de maanden van het jaar verbeelden. Kunsthistorici houden het erop dat elk schilderij twee maanden voor zijn rekening neemt. Er zijn er vijf van bewaard gebleven. Dit paneel zou dan de maanden december en januari weergeven, of misschien januari en februari. Het is bij dichters bijna even populair als het Brusselse *Landschap met de val van Icarus*. De Amerikanen William Carlos Williams en John Berryman lieten zich erdoor inspireren; bij ons hebben onder meer Pé Hawinkels (1968), Rutger Kopland (1978), Anna Enquist en Robert Anker (beiden 1991) een gedicht aan dit winterlandschap gewijd. Erik Spinoy schreef zelfs een reeks van zeven gedichten over Brueghels meesterwerk en gaf zijn debuutbundel uit 1986 ook de titel van het schilderij mee: *De jagers in de sneeuw*. Of beter gezegd: één van de namen waaronder het bekend staat, want het heet ook wel, meer interpreterend, *De thuiskomst van de jagers*. En waarschijnlijk refereert ook Roland Jooris wel in zijn gedicht 'Breughel' uit *Laarne* (1971) aan juist dit doek, meer speciaal aan de afbeelding van de vogel op de tak in het midden, naast de vliegende ekster: "een vogel, / zittend op een tak / van een boom in een / winters landschap als / in een schilderij van / Breughel, heeft een / betekenis die niet / verder is te zoeken / dan in zijn scherpe / zwarte aanwezigheid / tegenover het witte / gebeuren van een / ruimte; [...]".

In de gedichten van Rutger Kopland (waarover straks) en Erik Spinoy is het daarentegen niet één van de takzitters die naar voren gehaald wordt, maar is het de "glijvlucht van een ekster" (Spinoy), de duik van een "pikzwarte vogel" als "een pijl onderweg" (Kopland) die geaccentueerd wordt. Enquist op haar beurt besteedt noch aandacht aan één van de negen zittenblijvers – Hawinkels heeft ze in zijn 'Thuiskomst van de jagers' geteld –, noch aan de enige vliegende vogel. Opvallend is verder, dat zij haar gedicht 'Terugkeer van de jager' (enkelvoud) noemt. Daardoor legt ze het zwaartepunt op het lot, de ervaring, de frustratie – die vooral – van een individu. Ze negeert welbewust het gegeven dat er op het schilderij een drietal jagers terugkeert, van wie er overigens maar één succes had: de meest linkse, die tussen de eerste en de tweede boom. Bij Anker en Spinoy is het "gedode dier" respectievelijk een haas en een vos, bij Enquist is het teruggebracht tot enkele onplezierige essentialia die symbool kunnen staan voor zaken uit een verdrongen verleden: "een zak vol dood, bevroren bloed, koud vuur". Kopland reduceert nog verder, tot nul. Hij noemt de buit niet eens. Het gaat hem alleen om de "moeizame poging tot terugkeer naar het leven / daar beneden".

Enquists jager is er één die niet terug wil, maar wel terug moet. Hij wil niet terug naar de knellende banden van "het huis waarin hij woont en veilig is", maar hij moet wel: het is te laat en het is te koud. Hij wordt verdreven uit de gezochte eenzaamheid die hij als een tijdloos paradijs heeft ervaren en moet terugkeren naar wat Nescio het

“dal der plichten” noemde, dat hij een middag lang is kunnen vergeten. In het “hoge sneeuwland” is hem een soort euforische, mystieke ervaring deelachtig geworden, waarin ook nog eens gebeurtenissen uit het verleden daar beneden, thuis, verdrongen konden worden: “Geen schuld, geen spijt.” Niettemin draagt hij “de ontkende jaren, het gedode dier” toch met zich mee, huiswaarts. Hij is dus niets opgeschoten.

Bij Rutger Kopland in zijn titelloze jagersgedicht is het precies omgekeerd: “Winter van Brueghel, de heuvel met jagers / en honden, aan hun voeten het dal met het dorp. / Nog even, maar hun doodmoeie houding, hun stap / in de sneeuw, een terugkeer, maar bijna zo // langzaam als stilstand. Aan hun voeten groeit / en groeit de diepte, wordt wijder en verder, / tot het landschap verdwijnt in een landschap / dat er moet zijn, en er is, maar alleen // zoals een verlangen er is. // Voor hen duikt een pikzwarte vogel. Is het spot / met de moeizame poging tot terugkeer naar het leven / daar beneden: de schaatsende kinderen op de vijver, / de boerderijen met wachtende vrouwen en vee? // Een pijl onderweg, en hij lacht om zijn doel.” Koplands “doodmoeie” jagers willen graag naar huis maar kunnen niet, in tegenstelling tot de al genoemde “pikzwarte vogel” voor wie aarde en afstand geen rol spelen. Zijn jagers verlangen naar “het leven daar beneden [...] met wachtende vrouwen en vee”, symbolen van huiselijkheid, de solitaire jager van Enquist verafschuwt het. Hij “haat / het huis waarin hij woont en veilig is”. De jagers van Kopland willen terugkeren, maar kunnen niet, zijn meer dan tien jaar jongere collega van Enquist wil niet naar huis, maar moet wel.

Het is verleidelijk om in ‘Terugkeer van de jager’ een antwoord te zien op Koplands ‘Winter met jagers’: de psychiater Christa Widlund antwoordt de psychiater R.H. van den Hoofdakker. Eén schilderij, twee verschillende visies. De mens als verdringer, escapist, zoeker naar en vinder van mystieke ervaringen die als verdovingen dienst kunnen doen tegenover de mens voor wie terugkeer naar datgene waarnaar hij naar verlangt onmogelijk is. Omdat het steeds wijkt. Zoiets.

ANTON KORTEWEG
